

Gzella, Grażyna

"Polskie czasopisma naukowe w latach 1918-1939", Grażyna Wrona, Kraków 2005 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 51/2, 280-283

2006

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

dołączyła do nich młodzież ze stanu mieszczańskiego a nawet sporadycznie z chłopskiego.

Peryferyjne położenie Charkowa, a także wieloetniczny charakter miasta powodował, że Polacy byli tam przyjmowani życzliwie. Nie skarżyli się na policyjne szykany i inwigilacje za wyjątkiem osób uwikłanych w działalność konspiracyjną.

Szereg wybitnych uczonych jak profesorowie: Julian Pęski, Władysław Rother, Leon Cienkowski, Alfons Walicki, Ignacy Daniłowicz, Jan Krynicki, Aleksander Mickiewicz (brat Adama), Jan Sobestiański, Teodor Opęchowski, Leonard Kołmaczewski, Antoni Przeborski, Jan Stankiewicz, Józef Piechocki, Grzegorz Hreczyna, Bonawentura Klembowski, Andrzej Pawłowski, Antoni Stanisławski i inni, związali z Charkowem swoje życie twórcze: dydaktyczne i naukowe, przynosząc chlubę polskiemu narodowi.

Wielką zasługą autora jest, że z dużym zaangażowaniem i dociekliwością podjął badania w zakresie problematyki dotąd całkowicie nie opracowanej. Wykorzystał przy tym nie tylko archiwalia polskie i zagraniczne, ale także wszystkie dostępne opracowania, pamiętniki i czasopisma. Dzięki temu omawiana praca ma charakter rzetelnej monografii i wypełnia lukę w dokumentacji aktywności Polaków na Uniwersytecie w Charkowie w okresie od założenia uczelni do 1917 r. Podkreślić jeszcze trzeba piękny styl opracowania, co sprawia, że książkę czyta się z dużą łatwością i zainteresowaniem.

Jadwiga Brzezińska
(Kołobrzeg)

Grażyna W r o n a : *Polskie czasopisma naukowe w latach 1918–1939*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2005, 407 s.

Według opinii autorki prezentowanej rozprawy „polskie czasopisma naukowe [...] realizując swoje podstawowe zadania, a więc dokumentowanie i upowszechnianie wyników badań naukowych, przenoszenie zdobyczy nauki światowej na grunt polski, integrowanie różnych kręgów ludzi związanych z nauką zawodowo, pełniły funkcję inspiratora oraz koordynatora badań naukowych” (s. 5). Wynika stąd konieczność badań nad dziejami i rozwojem periodyków naukowych, traktowanych jako jeden z wyznaczników postępu. Celem obszernej syntezy stało się zaprezentowanie polskich czasopism naukowych wydawanych w latach 1918–1939 z uwzględnieniem trzech elementów: 1) charakterystyki statystycznej badanych periodyków w wyznaczonym przedziale czasowym wraz ze wskazaniem zależności między ich rozwojem a innymi wyznacznikami postępu nauki i określeniem miejsca na światowych wykazach oraz listach czasopism

naukowych, 2) zaprezentowania uwzględnionych tytułów w grupach odpowiadających przyjętemu wówczas systemowi klasyfikacji nauk, 3) ukazania warunków pracy redakcyjnej i działalności administracyjnej (s. 6). Wybór tak sformułowanego tematu badawczego wydają się słuszny, bowiem dotychczasowy dorobek naukowy poświęcony periodykom naukowym w dwudziestoleciu międzywojennym jest niezwykle skromny. Przedmiotem badań stawały się zazwyczaj pojedyncze tytuły lub grupy czasopism z jednej dziedziny, stąd syntetyczne przedstawienie naukowych wydawnictw ciągłych pozwoli nie tylko na całościowe spojrzenie na tę grupę czasopism ale przede wszystkim pozwoli ocenić aktywność badaczy poszczególnych dyscyplin w tworzeniu piśmiennictwa zawodowego, umożliwiające prezentację własnych osiągnięć.

Autorka podejmując tak obszerny temat badawczy zdawała sobie sprawę z istnienia w przypadku wielu tytułów ciągłości historycznej, bowiem czasopisma naukowe w latach międzywojnia nie były przecież czymś nowym. Niezbędny okazał się więc przegląd polskiego dorobku w zakresie czasopiśmiennictwa naukowego (począwszy od „Warschauer Bibliothek” z lat 1753–1765, uwzględniający tytuły powstałe w różnych polskich ośrodkach naukowych działających w trzech zaborach, poświęcone różnym dziedzinom nauki) zamieszczony we „Wstępie” prezentowanej rozprawy, co pozwoliło na zachowanie jednolitej konstrukcji pozostałych rozdziałów, skupionych na periodykach z lat 1918–1939.

Badaniami objęto imponującą liczbę 531 tytułów, wyselekcjonowanych z blisko 700 ustalonych i odnalezionych na podstawie bibliografii bieżących czasopism, katalogów prasowych, czasopism bibliograficznych, bibliografii specjalnych uwzględniających różne grupy czasopism, katalogów bibliotek uniwersyteckich, szkół wyższych, instytucji i towarzystw naukowych, wydawanych w języku polskim lub przez wydawcę polskiego, a publikowanych w językach kongresowych.

Prezentację czasopiśmienniczego dorobku naukowego rozpoczęto interesującą charakterystyką statystyczną badanych periodyków. Okazało się, że spośród 531 tytułów aż 79 historią swoją sięgało okresu sprzed 1914 roku, a w 20-leciu międzywojennym powołano 452 kolejne wydawnictwa – nastąpił więc pięciokrotny wzrost. Z całą pewnością nie może to dziwić, bowiem funkcjonujące w odmiennych i często, w zależności od czasu i terytorium, trudnych warunkach politycznych i naukowych szkoły wyższe i placówki naukowe rozwijały się przed odzyskaniem niepodległości wolniej i miały również ograniczone możliwości czasopiśmiennicze.

Autorka wyszczególniła trzy okresy funkcjonowania prasy naukowej w Polsce międzywojennej. Pierwszy to lata 1918–1924, kiedy to nastąpił „bardzo szybki wzrost ilościowy polskich czasopism naukowych, rocznie przybywało od 4 do 29 nowych tytułów”, tworzonych przez istniejące wcześniej i nowe instytucje naukowe dążące do wyrównania opóźnień spowodowanych brakiem własnej

państwowości. Drugi okres to lata 1925–1931, kiedy powstało najwięcej nowych tytułów i trzeci 1932–1939, w czasie którego nie pojawiło już tak dużo nowych tytułów, choć liczba ich ciągle rosła, jednocześnie był to okres w trakcie którego zlikwidowano najwięcej dotychczas istniejących periodyków naukowych.

Z dalszych badań i ustaleń (a może przede wszystkim konstruktywnych obliczeń) Grażyny Wrony wynika, że wiele tytułów, bo aż 53,8% ukazywało się krócej niż 10 lat. Wśród analizowanych czasopism najwięcej było kwartalników (139) i roczników (129), a najmniej tygodników (7) i dwutygodników (4). Aż 276 tytułów wydawały towarzystwa naukowe, a tylko 42 szkoły wyższe. Najwięcej, bo aż 293 czasopisma ukazywały się w Warszawie, następnie 76 w Krakowie, 68 we Lwowie, zdecydowanie mniej w innych ośrodkach naukowych. Tematycznie najliczniej reprezentowane były nauki humanistyczne i społeczne – 237 tytułów oraz nauki medyczne i farmaceutyczne – 105 tytułów, pozostałe zaś dyscypliny posiadały wyraźnie mniej wydawnictw ciągłych.

Zaprezentowane pokrótce ustalenia Autorki zamieszczone w rozdziale pierwszym pracy zasługują na szczególne podkreślenie, bowiem ta część rozprawy jest wynikiem niezwykle żmudnej pracy i wyjątkowo solidnej działalności badawczej. Ostateczne wnioski mogły powstać dopiero po analizie wszystkich tytułów i z pewnością posłużą innym badaczom zajmującym się zarówno historią prasy, jak i historią nauki.

Prezentację poszczególnych czasopism Grażyna Wrona rozpoczęła od periodyków o charakterze ogólnym (rozdział II), których w 20-leciu międzywojennym było 16. Ta grupa wydawnictw periodycznych uznanych przez autorkę za naukowe budzi jednak pewne wątpliwości. W większości czasopisma te wydawane były przez towarzystwa naukowe bądź upowszechniające naukę, stąd wątpliwość, czy po części nie były to periodyki popularnonaukowe.

W kolejnych rozdziałach rozprawy (od III do IX) scharakteryzowano poszczególne periodyki naukowe, dzieląc je według dyscyplin, które reprezentowały. I tak rozdział III to czasopisma humanistyczne i społeczne (237 tytułów), rozdział IV to czasopisma biologiczne (31 tytułów), V – czasopisma z grupy nauk ścisłych (32 tytuły), VI – medyczne i farmaceutyczne (105) tytułów), VII – reprezentujące nauki o ziemi (18 tytułów), VIII – rolnicze, weterynaryjne i leśne (40 tytułów), IX – techniczne (52 tytuły).

Zdecydowanie najwięcej periodyków naukowych pojawiło się w grupie nauk humanistycznych i społecznych, gdyż rozwój humanistyki „nie wymagał kosztownego zaplecza badawczo-laboratoryjnego, [...] dyscypliny humanistyczne i społeczne cechowała w większości przypadków ciągłość działalności naukowej i organizacyjnej, uprawiane były nie tylko w murach uniwersytetów i szkół wyższych, ale także programowo zajmowali się nimi [...] pracownicy instytutów naukowych” (s. 55).

Przy syntetycznym ujęciu tematu trudno wymagać od autorki szczegółowej prezentacji analizowanych tytułów. W miarę możliwości każdy z nich, bez względu na dyscyplinę, którą reprezentował, opatrzony został informacją o czasie ukazywania się, redaktorze, współpracownikach i treściach pojawiających się na łamach poszczególnych numerów. Ta krótka charakterystyka wystarczająco przybliży tytuł i pozwala ocenić jego zawartość.

Brak archiwów redakcyjnych uniemożliwił Grażynie Wronie szczegółowe przedstawienie, co było również celem syntezy, administracji i organizacji pracy redakcyjnej czasopism naukowych, której poświęcony został rozdział X, ostatni, rozprawy. W oparciu o rozproszone korespondencje niektórych redaktorów, protokoły posiedzeń komitetów redakcyjnych, wspomnienia i urzędowe dokumenty organów administracji państwowej autorka w miarę możliwości odtworzyła funkcjonowanie i pracę redakcji.

Praca *Polskie czasopisma naukowe w latach 1918–1939* zaopatrzona została w indeks tytułów czasopism i nazwisk oraz imponującą wręcz bibliografię. Ta ostatnia dowodzi jak rozległe badania archiwalne prowadziła autorka i do jak wielu różnorodnych publikacji dotarła, aby stworzyć prezentowaną syntezę. Indeks tytułów czasopism zamieszczony w pracy jest zestawieniem zawierającym wszystkie tytuły periodyków, jakie pojawiły się w rozprawie, co wypacza nieco obraz, bowiem niczym nie różnią się w nim tytuły będące przedmiotem analizy od tych wcześniejszych (sprzed 1918 roku), o których jedynie wspomniano we wstępie, i tych współczesnych, które pojawiły się przy okazji opisów bibliograficznych zamieszczonych w przypisach. Być może pewnym rozwiązaniem byłoby wykorzystanie kursywy dla tytułów czasopism nie będących przedmiotem badań. Istotnym uzupełnieniem prezentowanej pracy byłyby zapewne fotografie okładek poszczególnych tytułów, gdyż czasopisma te nie są powszechnie spotykane, nawet w bibliotekach naukowych. Prawdopodobnie objętość pracy nie pozwoliła na dalsze jej powiększanie ilustracjami.

Podsumowując ocenę pracy w pełni należy zgodzić się z opinią o rozprawie Grażyny Wrony zamieszczoną na okładce, której Autor, prawdopodobnie recenzent, zauważył: „Tę wyśmienitą pracę można zakwalifikować do prasoznawstwa historycznego, ale także do bibliologii i historii nauki. Pozycja o charakterze interdyscyplinarnym, specyficzny przewodnik o dużym bibliograficznym znaczeniu, bez wątplenia stanie się podstawową pomocą w dalszych badaniach nad scjencyjnym czasopiśmiennictwem polskim w okresie Drugiej Rzeczypospolitej”.

Grażyna Gzella
Uniwersytet Mikołaja Kopernika
(Toruń)